

De onderdrukking voorbij

Hoe Tula op Curaçao de daad bij het woord voegde

Het is 17 augustus 1795 wanneer Curaçaose totslaafgemaakten hun baas Casper Lodewijk van Uytrecht meedelen dat zij die dag niet van plan zijn om te gaan werken. In de decennia daarvoor schrijven verlichte denkers in Europa over het belang van individuele vrijheid en wijzen sommigen slavernij in meer of mindere mate af. Een gebeurtenis en een ontwikkeling, zowel in tijd als in plaats, ver van elkaar verwijderd – maar bestaat er een verband?

Gerard Bras is docent geschiedenis op de ASHV (Albert Schweitzer havo-vwo) in Willemstad, Curaçao.

Het grootste gedeelte van de achttiende eeuw is slavernij zo vanzelfsprekend als de zon die dagelijks opkomt en ondergaat, het zo nu en dan uitbreken van een oorlog en het bestaan van God. De zwarte Afrikanen, zijn dat niet gewoon de vervloekte nakomelingen van Cham, de tweede zoon van Noach? De verlichting brengt in deze visie niet direct een radicale verandering. Waar de Franse filosoof Montesquieu slavernij in zijn *Over de geest van de wetten* (1748) deels afkeurt, stelt de Duitser Immanuel Kant rond diezelfde tijd nog dat 'de Afrikaanse negers geen intelligentie van de natuur verkregen hebben die het niveau van de gek overstijgt'.¹ De reikwijdte van verlichte idealen als 'gelijkheid' en 'vrijheid' bleek beperkt. Tegelijkertijd ontstaan er wel degelijk groeperingen die verlichte ideeën over vrijheid breder trekken, en stellen dat het bezitten en verhandelen van mensen verboden zou moeten worden. Een voorbeeld van zo'n abolitionistische club is de 'Society for Effecting the Abolition of the Slave Trade' in Groot-Brittannië, of de 'Société des amis des Noirs' in Frankrijk. Hoewel in de tijd zelf als tamelijk radicaal ervaren, krijgen de organisaties politiek gezien langzaam meer voet aan de grond. Daarbij helpt het dat er ook steeds meer economische redenen zijn om slavernij en

slavenhandel af te wijzen. De kosten om het onmenselijke systeem in stand te houden zijn groot en er kan alleen maar worden verdiend door op het arbeidsproces, de totslaafgemaakten dus, te bezuinigen. In de Franse kolonie Saint-Domingue, het huidige Haïti, bezwijkt het systeem. Wat volgt is een bloedige burgeroorlog waarin tienduizenden mensen, hoofdzakelijk zwarte totslaafgemaakten, om het leven komen. In het moederland spreekt de Franse revolutionair Robespierre zijn afschuw uit: hij bepleit een volledige afschaffing van de slavernij in alle koloniën. Een zeer radicaal idee dat alleen kans van slagen kan hebben in die meest radicale periode van de Franse Revolutie. In 1794, als de Terreur de straten van Parijs overspoelt, gaat de Franse Nationale Conventie akkoord. Als het jaar daarop de Bataafse Republiek wordt uitgeroepen en Nederland formeel deel uitmaakt van het revolutionaire Frankrijk, grijpen Curaçaose totslaafgemaakten hun kans. De Franse slaven vrij? Dan wij ook!

Werkweigering

Gouverneur De Veer, de hoogste gezagdrager van Curaçao, zal na het nieuws van de werkweigering op Van Uytrechts plantage wellicht gedacht hebben aan de situatie op Saint-Domingue. Zijn

Het plantagehuis Kenepa, de plek waar in 1795 totslaafgemaakten op Curaçao in opstand komen. Fotograaf: Charles Hoffman.

TOUSSAINT LOUVERTURE

eiland in zo'n complete anarchie laten vervallen? Dat nooit. Hij belegt een vergadering met zijn Koloniale Raad. Even lijkt het erop dat de opstandelingen op weg zijn naar Willemstad om hem persoonlijk ter verantwoording te roepen. Onderweg wijken de mannen en vrouwen echter uit naar andere plantages om zoveel mogelijk totslaafgemaakten te bewegen zich bij hen aan te sluiten. De werkweigering neemt de vorm aan van een algehele Curaçaose slavenopstand. De vrijheidsstrijders kiezen een leider, ene Tula, die de Nederlandse predikant G.B. Bosch later zal beschrijven als 'een man van groote ligchaams-gestalte' met 'bekwaamheid in het spreken'.² In allerijl wordt een militaire eenheid samengesteld: een groep van witte soldaten en vrije zwarten moet zo snel mogelijk de revolutionaire geest terug in de fles zien te krijgen. Een eerste aanval slaat de groep opstandelingen af, ze blijken beter voorbereid en beter georganiseerd dan gedacht. Hun aantal groeit gestaag. Van verschillende plantages sluiten zich totslaafgemaakten bij hen aan die hun kans op vrijheid schoon zien. Een katholieke priester, Jacobus Schinck, ziet de situatie uit de hand lopen en onderneemt actie. Hij meldt zich bij de autoriteiten en vertelt dat hij zich in wil zetten om de opstandelingen met praten tot overgave te dwingen. Met gevaar voor eigen leven bezoekt hij de opstandelingen die zijn vrees direct weg nemen: de wanhopige totslaafgemaakten ontvangen de pater vol eerbied en respect. In latere aantekeningen is te lezen dat zich een fascinerend gesprek ontvouwt tussen Schinck en Tula. De laatste daagt pater Schinck uit op eigen terrein door slavernij te problematiseren met de retorische vraag: 'Koomen alle menschen niet voort uit [...] Adam en Eva?'³ Verder blijkt Tula verbazingwekkend goed

op de hoogte te zijn van de situatie in Europa. Hij weet dat 'de fransche negers [...] hunne vrijdom bekoomen' hebben en dat 'Holland is ingenomen door de franschen'.⁴ De opstandelingen zingen zelfs Franse revolutionaire liederen. Hoe is al deze kennis tot hen gekomen?

Handelsknooppunt

In geografisch opzicht was Curaçao uiteraard een eiland, in overdrachtelijke zin lag dit anders. Gedurende de achttiende eeuw ontwikkelde de vrijhaven Curaçao zich tot een belangrijke handelspost, waar handelsstromen van over de hele wereld elkaar raakten. Er was veel werk te vinden voor vrije zwarten in de natuurlijke haven van het Schottegat en op de schepen die er aanmeerden. Ook totslaafgemaakten moesten er aan de slag. Het gebeurde geregeld dat plantages hun totslaafgemaakten verhuurden aan andere partijen, bijvoorbeeld als ambachtsman of als matroos. In deze kosmopolitische omgeving troffen uiteenlopende mensen elkaar en kwamen, naast kisten tabak en cacao, ook de laatste nieuwtjes aan land. Het zal een kwestie van dagen zijn geweest voordat het abolitionistische besluit van de Franse Nationale Conventie Curaçao bereikte. Uit angst voor besmetting met het revolutionaire virus probeerden de autoriteiten actief het contact tussen bevrijde Franse slaven en zij die nog in Curaçao in slavernij leefden tot een minimum te beperken. Dit bleek echter praktisch onuitvoerbaar.

'Tula daagt pater Schinck uit op eigen terrein door slavernij te problematiseren met de retorische vraag: "Koomen alle menschen niet voort uit Adam en Eva?"'

Er was geen internet of sociale media nodig om de inwoners in korte tijd van de gebeurtenissen in de regio op de hoogte te stellen. Het nieuws raakte deels vermengd met valse informatie. Zo verspreidde zich het bijna messiaans klinkende gerucht dat André Rigaud, een van de belangrijkste leiders van de slavenopstand op Saint-Domingue, op weg was naar Curaçao om 'hun alle vrij te maken' en ook daar 'tegens de blanken te vechten'.⁵ Hier was echter geen sprake van. Tula's kennis van het christendom is gemakkelijk te verklaren: rooms-katholieke priesters verrichtten al decennialang missiewerk onder de totslaafgemaakten en Bijbelonderwijs vormde hier een onderdeel van.

Directe oorzaken

De connectie tussen de Curaçaose slavenopstand en de Europese verlichting was grotendeels van indirecte aard. Het was niet zo dat Tula uitgebreid de geschriften van Voltaire of David Hume kende en bestudeerde. Vooral de praktische uitwerking ►

Portret van Toussaint Louverture, een van de leiders van de slavenopstand op Haïti. Gemaakt tussen ca. 1801-1810 door Govert Kitsen. Bron: Rijksmuseum.

¹ Davis, *Inhuman bondage. The rise and fall of slavery in the New World*, 75.

² Cain (red.), *Tula. De slavenopstand van 1795 op Curaçao*, 43.

³ Cain (red.), *Tula. De slavenopstand van 1795 op Curaçao*, 56.

⁴ Jordaan, *Slavernij en vrijheid op Curaçao*, 181.

⁵ Cain (red.), *Tula. De slavenopstand van 1795 op Curaçao*, 42.

De vuist met gebroken ketting is het monument voor Tula op Curaçao. Fotografie: Charles Hoffman.

van de verlichte ideeën in Frankrijk en zijn koloniën deed de revolutionaire vlam op het eiland ontbranden. Zij werd aangewakkerd door een aantal lokale gebeurtenissen die aangemerkt kunnen worden als de meer directe oorzaken. Eind achttiende eeuw bestonden er namelijk slavenreglementen, documenten met afspraken betreffende de slavenarbeid, die door de plantagehouders veelvuldig geschonden werden. Dit had te maken met de verslechterde economische situatie. De West-Indische Compagnie hield in 1791 op te bestaan en vele Joodse handelaren vertrokken. In een poging hun inkomsten op peil te houden, kozen plantagehouders er voor om hun totslaafgemaakten nog zwaarder te belasten. De zondagsrust verdween, werktijden werden verlengd en de voedselvoorziening werd ingeperkt. Dit maakte dat er begin jaren negentig al concrete plannen gesmeed werden om in verzet te komen. Overigens stellen historici dat de belangrijkste reden voor totslaafgemaakten om in verzet te komen, los van de hier genoemde verlichte idealen en genegeerde reglementen, natuurlijk de slavernij zelf was. Het was verzet tegen een systeem waarin de mens gereduceerd werd tot bezit, tegen de onvrijheid in zijn meest letterlijke vorm.

Einde van de opstand

De opstandingen delven tijdens die beruchte augustusdagen van 1795 uiteindelijk het onderspit tegen het Curaçaose koloniale regime. Kapitein Van Westerholt, de leider van de militaire eenheden, drijft de vrijheidsstrijders uiteen en speelt hen tegen elkaar uit. Hij belooft alle opstandelingen die zich overgeven te sparen. Een aantal totslaafgemaakten geeft gehoor aan de oproep van Van Westerholt en, nadat er een beloning is uitgelooft, wordt Tula verraden. Met de gevangenneming van Tula en andere leiders komt de opstand definitief tot een einde. Tijdens de eerste dagen van hun gevangenschap volgen verhoren die gepaard gaan met afschuwelijke martelingen. De informatie die hieruit vrijkomt, bijvoorbeeld de suggestie dat Tula alle blanken zou willen

vermoorden, is weinig betrouwbaar te noemen. Wat volgt is een executie op een ronduit gruwelijke manier: de mannen worden geradbraakt en hun gezichten verbrand, vervolgens worden ze onthoofd. Waar de lichamen van andere terdoodveroordeelden in zee gegooid worden, belanden de hoofden van Tula en andere leiders op tentoongestelde staken. Voor iedereen die erlangs loopt moet duidelijk zijn: zo loopt het af met eenieder die zich tegen het koloniale regime keert. Enkele jaren later, als Napoleon de macht in Frankrijk overneemt, wordt de slavernij opnieuw ingevoerd. Curaçao lijkt terug bij af. Toch is dit niet helemaal waar. Na afloop van de opstand worden er vernieuwingen in de reglementen ingevoerd waarin de autoriteiten zich iets meer lijken te bekommeren om het lot van de totslaafgemaakten. Zo wordt het plantagehouders verboden om buitensporige of onredelijke lijfstraffen op te leggen. Ook het voltallige slavenkorps straffen voor de 'fout' van één is niet langer toegestaan. Toegegeven, het zijn bijna verwaarloosbare verbeteringen binnen een inhumane systeem, maar het opent enigszins de weg naar 1863, het jaartal waarin Nederland de slavernij in zijn koninkrijk afschaft.

Een lange weg te gaan

De kwestie 'slavernij' laat zien hoe beperkt de inhoud van termen als 'vrijheid' en 'gelijkheid' tijdens de verlichting waren. Aan de ene kant vormden de verlichte ideeën een breuk met de eeuwen daarvoor, aan de andere kant was er voor de tot slaaf gemaakte inwoners van de koloniën nog een lange weg te gaan. De heldhaftige acties van Tula en de andere strijders hebben hun sporen op Curaçao zeker nagelaten. Op verschillende plekken op het eiland verrijzen grote witte vuisten uit de grond met daarin een gebroken keten geklemd, het symbool van de vrijheid die de totslaafgemaakten probeerden te grijpen. Ieder jaar op 17 augustus, op *dia di lucha pa libertat*, de 'dag van de vrijheidsstrijd', gedenkt Curaçao de gebeurtenissen van toen. Op de plek waar hun onthoofde gezichten ooit angst moesten inboezemen, wordt nu vol bewondering aan hun moed teruggedacht. ■

Literatuur

- Artwell Cain (red.)**, *Tula. De slavenopstand van 1795 op Curaçao* (NiN-see/Amrit, 2009).
- Han Jordaan**, *Slavernij en vrijheid op Curaçao* (Walburg Pers, 2013).
- David Brion Davis**, *Inhuman bondage. The rise and fall of slavery in the New World* (Oxford University Press, 2006).
- J. Hartog**, *Tula. Verlangen naar vrijheid* (Eilandsbestuur Curaçao, 1973).
- Eric Williams**, *From Columbus to Castro. The History of the Caribbean* (Random House, New York 1984).
- A.F. Paula**, *1795. De slavenopstand op Curaçao* (Curaçao N.A., 1974).
- T. Hofland**, *De lange weg naar vrijheid. Veranderende leefomstandigheden van Curaçaose slaafgemaakten in de periode 1795-1863* (Master-scriptie Erasmus Universiteit, Rotterdam 2016).